

KREATIV G‘OYA, KREATIV USUL VA KREATIV YONDASHUV

Toshkent shahar Chilonzor tuman

1-son kasb-hunar maktabi Ona tili va adabiyot o‘qituvchisi

Raxmonova Zohida Kuchkarovna

Annotatsiya: Ushbu maqola ta'lim jarayonida o'quvchilarda kreativ qobiliyatni rivojlantirish yo'llari va bosqichlarini yoritib berish yo'llari yoritilgan. Kreativlik asosida yoshlarda shakllanadigan shaxsiy – ijodiy yo‘nalganlik, tavakkalchilikka moyillik, fantaziya va ijodiy tasavvurning yuqoriligi, mustaqillik, murakkab vazifalarni hal etishdagi nostandart tafakkur tarzi, intellektual daraja (IQ), tafakkur tezligi, fikrlash ravonligi, moslashuvchanlik sifatlari va bu sifatlarning yoshlarning g‘oyalarni generatsiyalashda tutgan o‘rni hamda ahamiyati haqida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so'zlar: kreativlik, kreativ kompetentlik, ijod, iroda, diqqat, tafakkur.

Hozirgi globallashuv sharoitida yetakchi xorijiy mamlakatlarning ta‘lim tizimida o‘quvchi va talabalarda kreativlik sifatlarini shakllantirish masalasiga alohida, jiddiy e‘tibor qaratilmoqda, yangi O‘zbekiston qurish sharoitida rivojlangan mamlakatlar tajribasida innovatsion faoliyatni tashkil qilish va qo‘llabquvvatlash bo‘yicha xalqaro tajribani o‘rganish masalasi nafaqat korxonada darajasida balki oliy ta‘lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash hamda ularning innovatsion faoliyatini takomillashtirishga ham xizmat qilmoqda.

Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo‘lishi va bilishi kerak bo‘lgan muhim ko‘nikmadir, bu ko‘nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o‘zgarayotgan XXI asr talablariga javob beradigan kadrlarni taqozo etayotgan dunyoga moslashishga ko‘maklashadi. Umuman olganda, bugungi o‘quvchi kelajakda hozir hatto mavjud bo‘lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi texnologiyalar orqali hal etishi kutilmoqda. Ilm-fan va texnika yutuqlarini keng qo‘llagan holda iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy va boshqa sohalarga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish O‘zbekiston Respublikasi jadal rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Bu borada,

O‘zbekiston Respublikasining —Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risidali Qonuni qabul qilingan bo‘lib, u ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir.

Kreativ yondashuv va yutuqlar dunyo bo‘ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san‘at, aniq va gumanitar fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan (Hennessey va Amabile, 2010). Demak, kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g‘oyalar berishdan kattaroq, muhimroq narsadir. U insonga ba‘zan murakkab sharoitlarda, yanada yaxshiroq natijaga erishishga imkon beruvchi bilim va tajribaga asoslangan real ko‘nikmadir. Butun dunyoda jamiyatlar va tashkilotlar muammolarni hal etishda innovatsion bilim va yaratuvchanlikka tobora ehtiyoj sezmoqdalar (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT), 2010, bu esa, o‘z navbatida, jamoaviy ish bo‘lgan innovatsiya va kreativ fikrlash ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

Kreativlik- so‘zi inglizcha «create» so‘zidan olingan bo‘lib, yaratish degan ma‘noni bildiradi. Ya‘ni insonning yangilikga yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushiniladi. Uning tag zahirida originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan qaray olishni anglatadi.

PISA butun dunyodagi 15 yoshli o‘quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. Kreativ fikrlashning ushbu tavsifi Kreativ fikrlash strategik konsultativ guruhi tomonidan taklif etilgan ta‘rifga mosdir (IHRT, 2017).² Ushbu tavsif o‘quvchilarning turfa kontekst va ta‘lim darajasida g‘oya berish amaliyotida samarali qatnashishni o‘rganishlari kerakligiga, g‘oyaning o‘ziga xosligi va mu nosibligini baholagan holda uning ustida mulohaza yuritishga va toki maromiga yetkazmaguncha g‘oyani takomillashtirishga urg‘u beradi. Bu tavsif ishlab chiqilayotganda, shuningdek, turli sohadagi mutaxassislar maslahati va kreativlik borasidagi keng adabiyot tahlilining natijalari ham inobatga olingan. Kreativ fikrlash endigina shakllanayotgan talqin bo‘lib turgan bir paytda ancha keng, ammo ich-ichidan bog‘liq kreativlik tuzilmasi kuchli tadqiqotchilik an‘anasiga ega bo‘ladi. Plucker, Beghetto va Dow (2004) ushbu konsepsiyaning ko‘p qirraligi va ijtimoiy mohiyatini hisobga olgan holda taklif etgan ta‘rifga ko‘ra, kreativlik – layoqat, jarayon va strategik konsultativ guruh ijodiy

fikrlashni «...yangi g'oyalarni ishlab chiqish jarayoni. U muayyan bilim, ko'nikma va yondashuvni talab etadi. Uning ichiga mavzular, nazariya, sohalar va uslublararo bog'lanishlarni qurish kiradi», deb ta'riflagan. muhit o'rtasidagi o'zaromunosabat bo'lib, u orqali shaxs yoki guruh ushbu ijtimoiy kontekst uchun ham yangi, ham foydali bo'lgan salmoqli mahsulotni yaratishidir.

O'quvchilar kreativ kompetentlik faoliyatini tashkil qilishda ikki o'zaro bog'liq vazifani e'tiborga olish lozim. Ularning birinchisi - o'quvchilar kreativ kompetentlik faoliyatida mustaqil fikrlashni rivojlantirish, bilim egallashdagi intiluvchanligi, ilmiy dunyoqarashini shakllantirilishi bilan; ikkinchisi - o'zlashtirilgan bilimlarni ta'limda va amaliy faoliyatda mustaqil qo'llay olishga o'rgatish bilan belgilanadi.

Quyidagi ko'rsatkichlar o'quvchilarda kreativlik kompetentlikni shakllantirish mezonlari sifatida taklif qilindi: mustaqil qaror qabul qilish; o'z imkoniyatlariga ishonch; faol izlanuvchanlik; fikrlash tezligi; fikrlash moslashuvchanligi; g'oyaning o'ziga xosligi; g'oyaning mukammalligi; g'oyaning ijobiy yo'naltirilganligi; axborotlarni qayta ishlash va maqsadli qo'llay olish; tasavvur kengligi; bir-biridan uzoq fikrlarni o'zaro bog'lay olish; g'oya salmog'ini baholay olish; yechimning nafis, bejirim va oddiyligi; ko'plab g'oyalarni yuzaga keltira olish; g'oyaning asosliligi. Ushbu sifat ko'rsatkichlarini baholashda test sinovi, muammoli topshiriq va tajriba usullardan foydalaniladi.

Pedagogik texnologiyalarning muhim jihatlaridan biri butun guruhni bo'lajak o'quvchilarda faoliyatiga barqaror yo'naltirilganlikni shakllantirishga qaratiladi. Bu mashg'ulotlar asosan treninglar shaklida amalga oshirilib, ushbu asosda amaliy mashg'ulotlarni tashkil qilish o'quvchilarda o'quvchilarda faoliyatga oid muammoli vaziyatlarni hal qila olish ko'nikmalarining shakllanib borishini tajriba-sinov ishlari tasdiqlab berdi. Maqsadimiz o'quvchilardagi kreativlik kompetentlikni o'rganish va uni baholash usullari, shuningdek kreativlik kompetentlikni shakllantirish mezonlarini aniqlash va qo'llash asosida ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar samaradorligini asoslashdan iborat etib belgilandi. Natijada quyidagi vazifalar ijobiy hal etildi:

- uzluksiz ta'lim tizimi mazmunining tahlili asosida o'quv-tarbiya jarayonida o'quvchilar kreativ kompetentlikini shakllantirish bo'yicha nazariy ma'lumotlar o'rganildi va umumlashtirildi;

- kreativ kompetentlikni o'rganish usullari, shuningdek kreativlikni shakllantirish mezonlari belgilab olindi;
- so'rovnomalar vositasida o'quvchilarda kreativ kompetentlik borasidagi asosiy tushunchalarni o'zlashtirganlik darajasi aniqlandi;
- tadqiqot ishida o'quvchilarda kreativ kompetentlik sifatlarini rivojlantirish borasida ishlab chiqilgan tavsiyalar sinovdan o'tkazildi;
- umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilarini kreativ kompetentlikni shakllantirish uchun zarur didaktik shart-sharoitlar hamda ijodkor shaxs o'quvchilarda ahamiyatli sifatlarini shakllantirish tizimining didaktik modeli samaradorligi baholandi.

Kreativ kompetentlik o'quvchilarning egallayotgan bilimlarini mustahkamligi va mukammalligini ta'minlash, ularda faol va mustaqil fikrlovchi shaxs xislatlarini shakllantirish, aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi faoliyat turi hisoblanadi. Bu holat, ayniqsa bo'lajak mutaxassislarining fan asoslarini o'zlashtirishida, keyinchalik bu jarayonga bevosita rahbarlikni amalga oshirishda o'quvchilarda kreativ kompetentlikka asoslangan yondoshuvlarni joriy etishida muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilar kreativ kompetentlik faoliyatini rivojlantirish omillari har bir mavzu, har bir darsda o'quv faoliyatining asosi bo'lishi lozim. Kreativ kompetentlik faoliyati o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining barcha qirralarini qamrab olar ekan, uni samarali tashkil qilish butun ta'lim jarayonining sifatini ta'minlashga xizmat qiladi deb hisoblaymiz. Kreativ kompetentlik faoliyatini rivojlantirishda ilmiy-texnik ma'lumotlar bilan tanishish muhim o'rin tutadi. O'quvchilarga axborotnomalar, ilmiy atamalar bo'yicha ma'lumotlar, ixtirochilik va patentshunoslik materiallari haqida ma'lumotlar berib borish muhim manba vazifasini o'taydi. Axborot texnologiyalari va patentshunoslik sohasidagi mutaxassislar bilan yaqindan hamkorlik qilish, shu sohalarga oid davriy nashrlar bilan muntazam tanishib borish o'zining ijobiy natijalarini beradi.

Fikrimizcha, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarida kreativ kompetentlik asosida innovatsion faoliyatga tayyorlash, ishlab chiqarish va soha texnologiyalarini yangilanib borish mexanizmlarini o'zlashtirish, o'zining kelgusi faoliyati dinamikasini tasavvur qilish, tadbqiqiy bilimlarni o'zlashtirish ahamiyatini anglash, o'zining keyingi faoliyati yo'nalishini aniqlashtirish, faol amaliy ish olib borish tajribasini egallash hamda

ilmiy axborotlar bilan ishlash malakasini shakllantirish imkoniyatlarini yaratadi. Pedagog o'quvchilar bilan o'zaro muloqoti jarayonida albatta ularning qadriyatlari tizimini, o'zini o'quvchilarda-ijodiy rivojlantirishga intiluvchanligi hamda onglilik darajasini e'tiborga olishi lozim. Inson yuksak qadriyatlar hamda g'oyalarga asoslanmas ekan, shaxsiy sifatlari hamda o'quvchilarda ijodkorlik mahoratini rivojlantirish jarayonlari ahamiyatini anglab yetmaydi, oqibatda pedagog va o'quvchining o'zaro hamkorlikdagi ijodkorligi to'laqonli amalga oshmasligi mumkin.

SHaxs individual rivojlanishining muhim omillaridan biri uning yoshiga bog'liq bo'lgan xususiyatlaridir. Chunki, taraqqiyotning har bir yosh bosqichi o'zining rivojlanish omillariga, qonuniyatlariga va o'zgarishlariga ega bo'lib, ular shaxsning xarakteri, temperamenti, qobiliyati va bilish jarayonlariga bevosita ta'sirini o'tkazadi. SHaxsning yosh davrlari ichida o'smirlik davri eng murakkab va shu bilan birga muhim taraqqiyot bosqichidir. O'quvchi o'g'il va qizlar hayoti hamda faoliyatining yangi sharoiti, ularning faol o'quv ijtimoiy, mehnat faoliyatlari bo'lg'usi mutaxassis shaxsining shakllanishida o'z ta'sirini o'tkazadi. SHaxs kreativ kompetentlikini tashkil qilishda faqatgina bitta, eng asosiy xususiyatga e'tibor berish bilan cheklanib qolish belgilangan maqsadlarga erishish imkonini bermaydi. SHu sababli o'smir shaxsining barcha sohalardagi faoliyat ko'rsatkichlarini umumiy majmua sifatida qarab, talab etilayotgan xususiyatlar salmog'ini oshirishga asosiy e'tiborni qaratish lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak pedagogik texnologiyalarni qo'llash jarayonida pedagogik kuzatuvni amalga oshirishda quyidagi jihatlarga e'tibor qaratildi: pedagogik kuzatuv texnologiyalarini belgilash; taklif etilayotgan pedagogik texnologiyalarning samaradorligini aniqlash; pedagogik kuzatuvni amalga oshirishni optimallashtirish maqsadida ta'lim muassasalari uchun tavsiyanomalar ishlab chiqish; o'quvchilarda ahamiyatli sifatlarni rivojlantirish dasturini ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davlatov K., Vorobev A.I., Karimov I. *Mehnat va kasb ta'limi nazariyasi hamda usulikasi.* - T.: O'qituvchi, 1992. - 320 b.
2. Inoyatov U.I., Muslimov N.A., va boshq. *Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob.* - T.: "Ilm-Ziyo" nashriyoti, 2012 y. 12 b.t.
3. Inoyatov U.I., Muslimov N.A., va boshq. *Pedagogika (nopedgogik oliy ta'lim muassasalari uchun).* - T.: TDPU, 2013 y. 15,25 b.t.
4. Azizxo'jaeva N.N. *Pedagogik texnologiya va ped mahorat.* T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2003 - 176 b.
5. Ashurova S.Yu. *Professionalnaya kompetentnostb kak ob'ekt otsenki// Molodoy uchentiy.* - 2012. - № 4. - S. 414-417.
6. Alimov N.N. *Kasb-hunar kolleji o'quvchilarini texnik ijodkorlik faoliyatiga tayyorlash usulikasi (umumkasbiy fanlarni o'qitish misolida).* Ped.fan. nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya.- T.: 2009.-233 b.